

irodalmon; Herczeg Jókai, Vas Gereben, Balázs Sándor, Csiky Gergely, Mikszáth utóda, akiknek azonban, s velük Herczegnek, jórészt csak etnografikus jelentőséget tulajdonít. Valamint azok, ő is magában és műveiben összefoglalta a «magyar úriosztály összes tulajdonságait». Mind regényeiben, mind színműveiben a *fin de siècle* korszak elevenedik meg. Herczeg líraiságát, amely egyfelől a nemzeti gondolat érvényesítésében, másfelől a társadalmi kinövésekkel szemben nyilvánul meg, valamint határozott és bátor állásfoglalását a destrukcióval, a politikai szélsőségekkel és az északról jövő veszedelemmel szemben, nem hangsúlyozza, de nem is értékeli eléggé. Történelmi regényeit és színműveit érinti ugyan, de bővebb tárgyalásukba nem ereszkedik. Mai munkásságában majdnem öregkori tüneteket szeretne megállapítani, de erre nem tud alapot, sőt még fogható okot sem találni.

Halmi ebben a füzetében is mint zsurnaliszta szolgálatot tett a nyugatos irányzatnak, a tudománynak annál kevesebbet.

MORVAY GYŐZŐ.

¹⁵ *Timár Kálmán: A moldvai husziták és csángók magyar miséje. Százéves történelmi hazugság. Irodalomtörténelmi tanulmány. Kalocsa, a szerző kiadása, 1931. 32 l.*

A legrégebb magyarnyelvű bibliai szövegek kolostori eredetének legkitartóbb vitatója ismét a huszita eredetet hirdetők hitelét, az alaposágukban való bizalmat igyekszik egy ponton megingatni. Jóformán csak ez a célzat teszi irodalomtörténelmi érdekűvé is ezt az elsősorban egyház- és liturgia-történelmi, részben néprajzi és településtörténelmi tárgyú «irodalomtörténelmi tanulmány»-t.

Bandini érsek a huszbeliekről az egyházba térésük előtti idő csökkenvénye gyanánt följegyezte, hogy az ő moldvai egyházlátogató körútja idején (1646) még magyarul énekelték a szentmisét és a vecsernyét (*Sacrum et Vesperas*); ő ezt úgy enyhítette, hogy csak a mise előtt és után hangozzék néhány magyar vallásos ének, de mindaz, ami magához a miséhez tartozik, latinul történjék. Gegő Elek, Döbrentei s mások ezt úgy értették, hogy addig Huszban a misét is magyarul mondták s valóban Bandini kissé pongyola fogalmazású följegyzése, szószerint véve, ezt is magába foglalja, annál inkább, minthogy a *cantare* ige liturgiai vonatkozásban épen a misemondó pap recitálását s egész cselekvését (*recitare, sacram liturgiam peragere, missam celebrare*) jelentette. (V. ö. *Du Gange*, T. II. p. 101—2.)

Ennek ellenére talán igaza van Timárnak abban, hogy a katolikus pap a XVII. sz. közepén Huszban sem mondhatta a misét magyarul, s hogy Bandini moudata a híveknek a mise közben való éneklésére vonatkozik. Azzal is bizonyítja ezt, hogy — Gegő alaptalan gyanításával ellentétben — magyar misekönyv nem volt Huszban; Bandini világosan megmondja, hogy csak egy misekönyvet talált, s az elég jó volt, tehát semmiben sem lehetett szabályellenes. A mise változó és állandó énekrészeinek magyar nyelvű éneklése viszont kivételes esetekben Erdélyben is, még a XVIII. században is előfordult. Általában csak fokozatosan* foglalta el zsinati végzések nyomán helyét a latin liturgikus ének. Jogosan védi meg ezirányú intézkedései tekintetében T. a tisztán látó s ezért egyházi érdekből is magyar missziót szorgalmazó Bandinit az oláhosítás vádjával szemben. Moldvában utóbb sem a

latin, hanem az oláh ének szorította ki helyenként a magyart — magyarul megtanulni nem hajlandó olasz misszionáriusok támogatásával. Timárnak erre vonatkozó fejtegetése a kis füzet leginkább figyelemre méltó része. Ismét előttünk áll a magyar egyházi éneknek a nemzet egészétől különváltan élő csoportok megtartásában való nagy jelentősége. A csángókat vallásuk tartja meg a magyarságnak s magyarságuk a katolicizmusnak; mihelyt egy-egy telepnek az egyikhez való ragaszkodását sikerült kikezdeni, a másik is áldozatul esett, s így merült el már sok község a nagy orthodox-oláh tengerben. Legerősebb kapocsnak épen az egyházi ének bizonyult, s ezt a csiksomlyói magyar ferencesek hatása fejlesztette s tartotta meg, legállandóbban Kájoni énekeskönyve által.

Semmiesetre sincs azonban igaza Timárnak, mikor nem is egészen kétségtelen s mindenkép érthető tévedés miatt érdemes tudósok megbízhatóságát vagy épen jóhiszeműségét vonja kétségbe s tévesnek látszó állításukat a manapság más vonatkozásban sokszor hallott «történelmi hazugság» megjelöléssel bélyegzi meg. Általában, mikor a huszita eredet kérdését érinti vagy annak vitatóiról szól, eltűnik stílusából szokott tudományos tárgyilagossága. Így a huszita bibliafordításnak — már akár hiteles, akár kevésbé hittelt érdemlő — történeti följegyzésből ismert tényét pusztá előzetes föltevésnek nyilvánítja s a magyar misemondásnak feltétlen hittelt érdemlő forrásból kiinduló, legfeljebb egészen természetes félreértésen alapuló emlegetését egyedül e föltevés hihetővé tételére kieszelt, «testhez szabott történelmi mesé»-nek. Ugyancsak a magyar misemondás kérdésének tisztázására próbálja meg T. Tóth-Szabóval egyértelműleg megoldani azt a kérdést, mily árnyalat-hoz tartoztak a magyar husziták, de az ő fejtegetése sem hoz e kérdésben — elegendő adat híján — nagyobb világosságot. Valószínűleg a magyar husziták csoportjai közt is voltak különbségek a szerint, honnan tanulták az új tanokat.

Timárnak a füzet utolsó lapján és borítékán jelzett további tanulmányait a bibliafordítás eredetéről érdeklődéssel várhatja az irodalomtörténet minden munkása, akár a huszita, akár a katolikus eredetet tartja valószínűnek. Noha az első magyar bibliai szövegek s a huszita mozgalom összetartozásának hitét sokunkban épen a legutóbbi időben még inkább megerősítette Jakubovich-Paizs és Melich — pusztán formai jellegüknél fogva belemagyarázást leginkább kizáró — helyesírási sajátosságokkal való érvelése s Kardos Tibor másirányú fejtegetései: Timár és Gálos tanulmányai után mindenestre a huszita eredetet vallók megállapításai is sokban máris máskép alakultak.

WALDAPFEL JÓZSEF.

Dr. Döry Ferenc: Gróf Buttler János házassága. Pécs, Egyetemi Könyvkiadó, 1931. 8-r. 148 l., 1 fénykép.

Ez a komoly történetírói munka azért kelti föl érdeklődésünket, mert Mikszáth *Különös házasság* c. regényének hőseit, Gr. Buttler Jánost állítja elének. A szerző «a valóságot» iparkodik feltárni s munkájával «a történetíró erkölcsi kötelességét» véli teljesíteni. Mindkét célkitűzés értékes, s az eredmény — a hosszú házassági per kicsinyeskedő huzavonáinak aprólékos